

tak a *si*, *siv*, *sivölt*, *süvölt* igékkel, úgy függ össze a *suhog* igével a *suhar* 'kopárosság', *suharc* ua. kopár kaszáló; megkórósult parlag; asszú, ronesolékos puszta erdei hely'; *suharcos* (hely) 'kopár' Szföld; vö. *suharc* 'suhogó vessző, nagy vessző, husáng' Sz.-Doboka m.; 'vékony és éles levelű sásféle (siska' Beregszász vid., *suhító* 'vékony káka' stb. Kemenesalja. MTsz.

Beke Ödön.

NÉPNYELV, NÉPHAGYOMÁNY.

A betyár kendője. II.

Új megvilágításban kerül elénk a ballada, ha azokat a változatokat is megvizsgáljuk, amelyeket Erdélyihez a Nép-dalok és mondák I. k.-nek megjelenése után, 1846/7-ben küldöttek lelkes gyűjtői.⁵ Gödör József kormárommegyei változata (151. sz. kéziratban 28. sz. dal) a következő:

1. Tisza Duna mentiben van egy város,
Abban lakik Gyula Bandi, de páros.
Tizenhárom hétig laktak párosan,
Egy vén kúrva szeretgette titkosan.
2. A' vén kurva arra kérte sokára,
Kössön kötelet az asszony' nyakára.
Gyula Bandi nem keresett kötelet,
Összefonta gyors kendőjét a' helyett.
3. Azt kötötte felesége' nyakára,
Ammál fogva húzta a' gerendára.
A' Tiszából, a' Dunából foly a' víz,
Mond-meg nekem Gyula Bandi, miért sírsz?
4. Hogy ne sírnék, keseregnék, hisz van mért,
Megöltem a' feleségem kurváért;
Kivitték a' szőlőhegyre pipesen,
Haza hozták pünkösöd napján véresen.
5. Meglocsolták veres borral az utcát,
Hogy ne leljék Gyula Bandi csapását.
Gyula Bandi, Gyula Bandi, tetted nagy,
Megölted a' feleséged, gyilkos vagy.

⁵ Kéziratok a M. T. Akadémia levéltárában „M. Népkölt. Gyűjt. 80°” alatt.

6. Édes anyám, Adjon Isten jó estvét,
Haza hoztuk kend leánya' holt testét,
Öltöztessük biborba és bársonyba,
Temessük el piros rózsá bokorba.

Ennek a változatnak töredékes formáit megtaláljuk még Sebesy Kálmán keszthelyi (97. sz. kéziratban 31. sz. dal) és Majer István köhíd-gyarmati (163b. sz. kéziratban 10. sz. dal) változataiban. Édes János zádorfalusi lelkész változatában (126. sz. kéziratban 6. sz. dal) azonban új elemeket is találunk:

1. Hallottad e hallottad e nem régen
Hogy megfogták Gyuri Bandit Dobréten
Veres borral öntözték el az utját
Hogy ne esmérjék Gyuri Bandi nyomát.
2. Gyuri Bandi nem gondolt volt egyebet
Kendőjéből sodrotta a' kötelet
Úgy kötötte a' felesége' nyalkába
Úgy húzta föl a' mester gerendába.
3. „Gyuri Bandi! kedves édes angyalom!
„Kezed' lábad' száz ezerszer csókolom
Nem hallgatott felesége szavára
Mert a' padon hallgatott a' kurvája.
4. Harangoznak harangoznak Csengerbe
Gyerünk Gyuri Bandi, temettségre
Nézzük Gyuri Bandinak a' halálát
Most vágja el a' hóhér az ő nyakát.

Ezeknek a változatoknak egyike sem olyan szép, kerek egész, mint az Erdélyi által közölt változat, azonban több bennök a realitás, az eseménynek egyéni színekkel való leírása. A közhelyek itt nem szerves alkotórészei a balladának, mint az Erdélyi—Abonyi változatban, hanem könnyen lehulló, hevenyében odacsapott toldalékok: még nem forrtak össze az egészszel, még nem fogta őket össze a tömegizlés alakító ereje.

Hogyan is történt a tragikus eset? — Abonyi története és a balladaváltozatok egybevetése csak növeli a zavart, azonban szorgalmas kutatás után a valóságot is megállapíthatjuk.⁶

⁶ Az Orsz. Levéltárban a táblai büntetőpercek indexében olvashatjuk: „Gyura Andreas Criminis Uxoridii reus ex Cottu Pesthiens. appel. rev. 25a January 1825. 8458.“; azonban maga az ügyirat kiselejteztetett. *Rexa Dezső* főlevéltárnok úr szívésségéből Pestvármegye levéltárában megtekinthettem a periratokat: Crim. 1824. fasc. 25. nr. 38.

„Gyura⁷ András, 19 esztendő, Református, Czeplédi lakos; tanyát bíró Gazda“ 1824 április 19-én feleségét, Darányi Erzsébetet, kivel „még csak 26 hetek előtt esküdött örök hűséget és együtt-maradást“, s aki „3 hónapos terhességű“ volt, megfojtotta. Gyura egy ideig azt hiesztelte, hogy felesége öngyilkos lett, azonban a szomszédok azt rebesgették, hogy a fiatal gazda ölte meg feleségét. A dologról a hatóság is tudomást szerzett, s bár „semmi más rossz tette eránt a' Biróság előtt soha még csak gyanúba sem jött, és rossz embernek nem esmértetett“, a hosszú vizsgálat kiderítette a valót. Gyura András nem sokáig tagadhatott, s „Önkényes Vallása“ szerint így mondta el a tragikus esetet és előzményeit:

„Ezen szerentsétlen történetre leginkább az szolgáltatott okot, hogy az ipam Darányi Péter a' maga leányát azon feltétel alatt adta hozzám feleségül, ha én véle együtt és az ő házánál fogok lakni. Én erre le is köteleztem magamat 's Karátsony előtt egy héttel a' feleségemmel összekelvén, mintegy öt vagy hat hétig az Ipam házánál laktam. Annyi igaz, hogy engemet, akár volt rá oka, akár nem, szüntelen mocskolt, piszkolt, rosszelt. Végtére én is elúnván a' sok méltatlan szenvedést, feleségemet magam mellé vettem, 's vele együtt az ipam házáat el hagytam. Én mintegy két hétig voltam a' magunk marháji mellett a' tanyán; 's eleséget számomra mindenkor a' feleségem szokott volt kihozni. Most közelébb mult Husvét szombatján is ki jött hozzám a' feleségem, 's eleséget hozott, 's az ünnepekre is ott maradt volt velem. Az Ünnepe másodnapján, a' mint a' marhák itatását elvégeztem reggel, a' feleségem az istállóban volt 's tüzelgetett. Alig léptem be, mingyár ezen szókon kezdte el: No én erre a' tanyára nem jövök ám többször; jössz nem jössz, én az apámhoz vissza megyek lakni. Én erre így szólottam: Majd meglássuk ki lesz a' parancsoló a' háznál. A' feleségem erre így felelt: Ha akarom parancsolsz, ha akarom nem parancsolsz. Ő mindég csak azt vitatta, hogy az Apjához vissza megy, én pedig mindég azt vitattam, hogy én nem ereszttem. Végtére a' feleségem kifakadt 's ekképpen szóllott: Hogy a' fene meg nem evett az Apád tőkében! Bár soha sem ismeretek volna. Ezen szavakra indulatba jöttem, neki rohantam, a' mellyét az öklömmel megütöttem, úgy hogy az asszony mingyár hanyatt esett 's elhallgatott. Azután (veres) kendőjének szeleit megragadfam, összvélhúztam a' nyakán, szorongattam

⁷ A magyar fölnek kissé szokatlan *Gyura* nevet a nép az ismertebb *Gyuri*, *Gyula* névvel etimologizálta.

és nyomkodtam mind addig, míg mérgem nem csendesedett. Nem sokára rá pillantván, megijedtem tőle...“ Az asszonyt — ha akaratán kívül is — meggyilkolta, s öfelsége jóváhagyásával pallos általi fejvesztésre ítéltetett. 1825 ápr. 20-án Pesten „a Hóhérnak által adatván, két fertály nyoltzra, kétszeri nyakban való vágásra e világból ki végezte“.

Ime az egyszerű, minden bonyolult romantikumnál embe-ribben tragikus esemény. A nép fantáziája a vizsgálat hosszú ideje alatt nem nyugodhatott; a szenzációt itt is, ott is magyarázgatták, tóditották, a történet színesedni kezdett, s valaki versbe foglalta. Kissé dőcögös vers volt, de országszerte énekelni kezdték, divatos, „felkapott“ nótá lett, s ahol nem volt oly élő a véres esemény, mint a ballada szülőhelyén, új elemek, közhelyek keveredtek bele, a nehézkes, érthetetlen részek elmaradtak, s a ballada mindinkább veszített életszerűségéből. Csak a mag maradt meg, a ballada pedig egészen a hasonló genréű, hasonló tárgyú költemények analógiájára fejlődött és romlott, míg el nem tűnt a feledés homályában.

*

Abonyi a reális eseményt nem ismerte, csak az Erdélyi-féle balladaváltozatot, melynek nyomán Csengey Gusztáv is feldolgozta a történetet *Gyuri Bandi* c. balladájában (Vásárnapi Ujság 1863. 47. sz.). Csengey a gyilkosságot éppen csak említi, anélkül terjedősebb Gyuri Bandinak Kása Zsófiával való viszonyának és a gyilkosságot követő lelkiismeretfurdalásnak a rajza. Minden jel arra mutat, hogy Abonyi Csengey feldolgozását is ismerte, mert nagyon sok részletmotívum egyezik Abonyiéval. A férj azt hiszi, hogy megölte feleségét: Abonyinak kedvenc bonyodalmat keltő motívuma, mert előfordul még *Az Úr keze* c. elbeszélésében is. A népdal keletkezésének magyarázásánál pedig az akkori időben felkapott romantikus dalelméletet fogadta el, amely szép volt ugyan, de a valóság bizonyító erejének hiánya miatt szétpattant, mint minden színes szappanbuborék.

A betyár kendője tehát a modern mesélés, unaloműzés tarka szárnyán megelevenedő kellemes borzalom: a romantika szülte. Romantika! Hitetlenkedő, fejcsóváló Tamások összegombolyítják magyarázgató vágyuk kielégítésére az élet érthetlenségeit, pedig az élet egyszerűen, félelmetesen dübörög az Örökkévaló által lerakott megmozdíthatatlan síneken.

Dömötör Sándor.